

El Jardí Botànic de les Trementinaires

TEXT I IMATGES: Josep Badia Pujol

El Jardí Botànic de les Trementinaires és un element més del conjunt de l'oferta cultural, natural, botànica i etnogràfica que el poble de Tuixent posa a l'abast de tothom qui vulgui visitar la nostra vall.

Forma part del projecte encetat fa anys que, girant al voltant de les trementinaires, vol descobrir i donar a conèixer la història d'aquelles dones de la vall que, des de mitjans del segle XIX fins ben entrada la segona meitat del segle XX, van dedicar bona part de la seva vida a portar per molts racons de Catalunya les plantes remeieres de la vall, junt amb olis, ungüents i saviesa, per posar remei a les malalties i millorar la salut de la gent.

Els aires, l'aigua i l'abrigall de les serres del Cadí, del Verd i del Port de Comte han fet de la vall de Tuixent i la Vansa un indret singular pel que fa a la qualitat i varietat de plantes remeieres. Al Jardí podeu trobar-hi més de 70 plantes remeieres (no totes amb usos populars coneguts a la zona), acompanyades del seu cartell corresponent i amb un codi QR que us mena al llibre del jardí botànic, on s'amplia la informació sobre les virtuts, els usos i les curiositats de cada planta.

Tuixent està situat en un extrem de la comarca de l'Alt Urgell, tocant el Solsonès i el Berguedà, a la vessant meridional de la serra del Cadí, encaixat enmig de la serra del Verd, el Port del Comte i la muntanya del Santaló. Abraçat pels rius Mola i Josa, afluents del riu la Vansa, ha estat, junt amb Josa del Cadí i els pobles de la vall de la Vansa, testimoni d'un dels oficis més entranyables, dut a terme majoritàriament per dones, entre la meitat del segle XIX i finals del segle XX: el de trementinaire. Aquest ofici consistia a recol·lectar herbes remeieres i elaborar olis i ungüents per a, després, anar a vendre aquests productes per pobles i masies d'arreu de Catalunya.

D'ençà dels anys 80, Tuixent i la vall de la Vansa han anat vestint un ventall d'equipaments de caire municipal amb la finalitat de preservar la memòria de les trementinaires i el seu ofici, i oferir uns atractius turístics i culturals basats en els productes de la terra i la seva història.

Gràcies al projecte 'Les plantes i les trementinaires', avui en dia es pot trobar a Tuixent un museu, un jardí etnobotànic, un centre de flora, l'itinerari botànic de la vall de Mola, l'Arborètum dels Planells del Sastró i una oferta educativa per a tots els escolars de Catalunya, "l'Entorn d'aprenentatge de Tuixent" (<https://serveiseducatiu.xtec.cat/edatuixent/>).

També cal fer esment de l'herbolari Cal Nogué, al poble d'Ossera, productor i venedor d'herbes aromàtiques i medicinals. Les propostes esmentades representen una oferta turística i cultural de

gran interès per a la vall, amb constant innovació i ampliació. El Jardí Botànic de les trementinaires n'és un dels elements més importants.

EL JARDÍ

Una breu història

El Jardí Botànic de les Trementinaires, inaugurat el 2006, és un equipament públic sostingut amb el suport del Parc Natural del Cadí-Moixeró i gestionat des del Museu de les Trementinaires de Tuixent.

A la dècada dels anys 1950-1960 es va construir als afores del poble, per iniciativa de l'"Instituto Nacional para la Conservación de la Naturaleza" (ICONA), una casa forestal per a servir d'habitatge al guarda forestal encarregat de vetllar per la conservació i explotació dels boscos públics de Tuixent. La casa estava envoltada d'uns terrenys on posteriorment s'ha ubicat el jardí botànic. A la dècada dels anys 90 i després que el guarda forestal i la seva família anessin a viure a la capital de la comarca, la casa forestal i els terrenys adjunts van ser transferits al Departament d'Agricultura de la Generalitat, gestionats pel Parc Natural del Cadí-Moixeró.

Els anys 2004-2005, gràcies a una de les activitats fetes per les alumnes d'un taller ocupacional per a dones de la vall, es van condicionar els terrenys adjacents a la casa forestal per construir-hi el Jardí Botànic.

Aquest espai, subjecte als canvis i les intervencions derivades de les obres portades a terme per la construcció del Centre d'Interpretació de la Flora del Parc Natural el 2009-2010, és un lloc viu on cada any cal replantar algunes plantes que per causes diverses es poden morir, així com també s'hi incorporen noves plantes que es consideren d'interès per als visitants.

Actualment el jardí compta amb més de 60 plantes autòctones, la majoria de les quals es podien trobar dins de les coixineres que transportaven les trementinaires al llarg dels seus viatges a peu (també anomenats *marxes*), que van fer durant més de 100 anys, des de la meitat del segle XIX fins a finals del segle XX, per gairebé tot el territori català. Així, el jardí s'ha convertit en un complement del Museu de les Trementinaires i del Centre d'Interpretació de la Flora del Parc Natural del Cadí-Moixeró.

El per què del jardí botànic

Durant la dècada dels anys 90, coincidint amb el ressorgir de l'ús de les plantes medicinals i dins de la tendència del moment que consistia a cercar un

L'entrada al Centre de Flora i al Jardí Botànic.

L'herba queixalera (*Hyocyamus niger*).

estil de vida més sa, el retorn a la natura i als valors essencials, neix el Museu de les Trementinaires, fruit del projecte comarcal de recuperació de la memòria dels "oficis d'ahir". Era just el moment del final de l'ofici de trementinaire, amb la "jubilació" de la Sofia d'Ossera, representant genuïna d'aquell grup de dones que havien exercit aquell singular ofici. Un dels elements expositius destacats del museu és l'audiovisual filmat per en Jordi Pasques, en el qual la Sofia i el seu company, en Miquel, ens donen molts detalls sobre l'ofici que havien exercit durant anys.

Així, d'una manera natural, coherent i amb la finalitat de complementar el museu, neix el Jardí Botànic de les Trementinaires.

Inicialment, el jardí botànic volia ser un "aparador viu" de les plantes que portaven dins de les coixineres les trementinaires en els seus viatges anant pel món. Volia ser també un complement del contingut d'una part del museu, on s'expliquessin quines herbes servien de base per als remeis que receptaven per guarir les xacres dels seus clients. Amb el pas dels anys i sense perdre les motivacions originals, el jardí s'ha ampliat amb més espècies de plantes, amb la voluntat de servir novament d'aparador ara també d'una bona part de les plantes remeieres de la vall, augmentant així el ventall de plantes de les trementinaires.

Composició

Com ja hem comentat, el Jardí es va haver d'adaptar als terrenys que hi havia al voltant de la casa forestal, amb una pendent i orografia determinades. Tret de l'adaptació de l'espai al nou edifici del Centre de Flora, no ha sofert canvis substancials. Amb tot, el disseny que es va fer originàriament s'ha mantingut, i només s'han modificat petits elements com ara delimitacions de parcel·les, senyalització, mobiliari, etc.

Actualment s'està treballant per donar una nova imatge al Jardí i fer-ne un espai de repòs i tranquil·litat, per gaudir, sense grans pretensions, d'un espai de divulgació d'una part de la Flora del Parc Natural del Cadí-Moixeró, ampliant d'aquesta manera la vasta informació que ja es dona al Centre de Flora del Parc, a l'edifici que està a tocar del mateix jardí.

La superfície total del jardí botànic és d'uns 1.000 metres quadrats aproximadament. El terreny és lleugerament inclinat, seguint la costa de la muntanya. El recorregut és circular i es pot fer apro-

Milfulles (*Achillea millefolium*).

ximadament en una hora; de moment no està adaptat per a minusvàlids.

Àmbits

S'ha estructurat en quatre hàbitats que volen reproduir els espais on solen créixer les plantes, tot i que ja sabem que hi ha plantes que podem trobar a molts llocs diferents i plantes que només podem trobar en llocs i ambients específics.

Els hàbitats són els següents:

- El torrent
- Els prats i marges
- Les roques
- El bosc

Hàbitat del torrent

Aquest hàbitat és el més obac i fresc de tot el jardí. És l'inici del trajecte, a l'ombra de l'edifici del Centre de Flora. Les plantes que hi ha en aquesta part les trobarem habitualment a la vora dels rius i en llocs frescals. Són representatives d'aquests indrets els gerds (*Rubus idaeus*), la consolda major i la menor (*Symphytum officinale* i *Symphytum tuberosum* subsp. *tuberosum*), la prunella vulgar (*Prunella vulgaris*), la valeriana (*Valeriana officinalis*), la pota de cavall (*Tussilago farfara*), la cua de cavall (*Equisetum arvense*), els pixallits (*Taraxacum* sp.), les violetes (*Viola* sp.), el muguet (*Convallaria majalis*), etc.

Valeriana (*Valeriana officinalis*).

Espernallac (*Santolina chamaecyparissus*).

Sàlvia (*Salvia officinalis*).

Espígol (*Lavandula angustifolia*).

Hàbitat de prats i marges

Aquest hàbitat és el que acull més varietat de plantes, almenys les més conegudes. Les seves característiques més destacables serien la humitat, un sòl profund, una equilibrada exposició al sol i unes temperatures no gaire fredes.

En el primer parterre, a l'esquerra de l'itinerari proposat, hi trobem la milfulles (*Achillea millefolium*), l'espígol (*Lavandula angustifolia*), l'espernallac (*Santolina chamaecyparissus*), el donzell (*Artemisia absinthium*), el malrubí (*Marrubium vulgare*) i el malrubí negre (*Ballota nigra* subsp. *foetida*).

En el segon parterre hi trobem altres plantes tan conegudes com la sàlvia (*Salvia officinalis*), l'orenga (*Origanum vulgare*), la valeriana (*Valeriana officinalis*), l'ortiga morta (*Lamium album*), l'ortiga gran (*Urtica dioica*), la serverola (*Agrimonia eupatoria*), etc.

Malrubí (*Marrubium vulgare*).

Malrubí negre (*Ballota nigra* subsp. *foetida*).

Els cartells de la ruta de les plantes medicinals.

Belladona (*Atropa belladonna*).

Si continuem el camí marcat a l'entrada arribem al tercer parterre, al final de l'edifici del centre d'interpretació. Aquest és un parterre un xic especial: és el de les plantes tòxiques. Hi trobarem l'estrimoni (*Datura stramonium*), la celidònia (*Chelidonium majus*), la didalera groga (*Digitalis lutea*) i la belladona (*Atropa belladonna*). Entremig hi conviuen la vinca pervinca (*Vinca minor*), la llepassa (*Arctium lappa*), l'herba blenera (*Verbascum thapsus*) i la dolçamara (*Solanum dulcamara*), entre d'altres.

Al final d'aquest tram del camí arribem a l'estació meteorològica. Aquesta se situa en una raconada del jardí, just en el punt on el camí tomba cap a l'esquerra per a anar a parar a la part alta, on hi ha

la zona de descans amb bancs per seure i contemplar el paisatge.

En aquest tram del camí, a la part de sota, a mà esquerra, hi podem veure un prat de dall amb plantes de muntanya. A l'altra banda, a la part de sobre del camí (dreta), estan reunides les plantes representatives de l'hàbitat de les roques.

Hàbitat de les roques

En aquest hàbitat s'hi han situat un seguit de plantes molt conegudes i sovint utilitzades per les trementinaires: l'hisop (*Hyssopus officinalis*), el timó o farigola (*Thymus vulgaris*), el timó mascle (*Teucrium polium*), l'herba de Sant Antoni (*Sideritis hirsuta*), la

Des de la part més alta del Jardí tindrem unes bones vistes del poble.

sajolida (*Satureja montana*), l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), l'escabiosa (*Knautia arvensis*) i l'herba prima (*Asperula cynanchica*).

Altres plantes també significatives d'aquest hàbitat, i que eren presents a les coixineres de les trementinaires, no hi són a causa de les dificultats que representen el seu trasplantament i el seu manteniment fora del seu hàbitat natural. Les més conegudes són el te de roca (*Jasonia glutinosa*), la corona de rei (*Saxifraga longifolia*), l'orella d'ós (*Ramonda myconi*) i el salsufraji (*Silene saxifraga*).

Arribem a la part alta del jardí, a l'àrea de descans, amb una vista panoràmica del poble i els seus voltants. Aquí hi trobem una representació de plantes, arbres i arbustos típics de l'últim hàbitat.

Hàbitat de boscos, marges i torrents

Aquest hàbitat se situa a l'esplanada de descans i als voltants de les escales que ens porten de nou fins a l'entrada del jardí. Les espècies més significatives són: la gavrera (*Rosa canina*), el corner (*Amelanchier ovalis*), la llengua de bou (*Echium vulgare*), la travalera (*Centaurea aspera*), l'aranyoner (*Prunus spinosa*) i el lli (*Linum usitatissimum*). També hi trobarem el boix (*Buxus sempervirens*), el til·ler (*Tilia cordata*), el roure (*Quercus pubescens*), l'alzina (*Quercus ilex*), la moixera (*Sorbus aucuparia*) i el saüc (*Sambucus nigra*), entre d'altres.

Finalment, convé remarcar que aquest jardí botànic, propietat del parc natural, està gestionat des del Museu de les Trementinaires, amb la voluntat de ser un aparador d'una part de la flora, amb un enfocament específic sobre la flora remeiera que

Cucuts (*Primula veris*).

tenim a la vall de Tuixent i la Vansa. També voldríem fer esment de la voluntat d'ampliar el ventall de mostres vegetals autòctones perquè en gaudeixin tots els visitants i com a un complement més del mateix museu i del Centre de Flora del Parc Natural del Cadí-Moixeró.

Josep Badia Pujol, coneixedor de les últimes trementinaires, la Sofia d'Ossera i la Maria de Cal Gravat de Josa, aficionat i autodidacta de la flora de la vall, amb voluntat de fer de divulgador de les plantes i de les curiositats que les envolten, fa més de 40 anys que col·labora amb el Parc Natural i l'Ajuntament de Tuixent per a donar a conèixer la riquesa autòctona de la vall de les trementinaires.

[Més...](#)

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- Agelet, A., Muntané, J., Parada, M., Vallès, J. 2002. *Plantes Medicinals del Pirineu Català, Sant Vicenç de Castellet*. Edicions Farell.
- Badia Pujol, J. 1998. *Guia de les plantes medicinals del Clot del Regatell*. Tuixent.
- Font Quer, P. 1978. *Plantas Medicinales. El Dioscórides renovado*. Barcelona. Ed. Labor, 4a. edició.
- Gausachs i Calvet, R. 2008. *Les herbes remeieres*. Barcelona, Rafael Dalmau Editor.
- Gomis i Mestre, C. 1983. *Dites i Tradicions Populares referents a les Plantes*. Barcelona, Ed. Montblanc.
- Maslans, F. 1981. *Els Noms de les Plantes als Països Catalans*. Granollers, Ed. Montblanc.
- Museu de les Trementinaires. 2016. *Jardí botànic de les trementinaires*. Col·lecció Guies de Patrimoni. Museu de les Trementinaires
- Poletti, A. 1979. *Plantas y Flores Medicinales*. Barcelona, Instituto Parramón Ediciones.
- Riba, C. 1996. *Plantes remeieres i culinàries*, volum II. Manresa, Ed. Intercomarcals S.A.
- Vigo, J. 2003. *Flora del Parc Natural del Cadí-Moixeró i de les serres veïnes*. Barcelona, Ed. A. Omedes & J.M. Montserrat.